

سیر تحول فضاهای شهری سنتی در شهرهای ایرانی - اسلامی؛

قبل از مدرنیسم تا پست مدرن

دکتر صدرالدین متولی^۱، علی شیخ اعظمی^{۲*}

^۱ استادیار گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور

^۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی ملایر

چکیده

اسلام یک تمدن، فرهنگ و پیام اصلاح همراه با دانش است و شهرهای اسلامی نیز بارزترین تظاهرات آن می باشند. در چهار دوره (زوال امپراطوری روم، اوایل عصر میانه، شهرنشینی زیاد و اواخر عصر میانه) تکاملی که شهرهای اروپایی در فاصله قرون ۳ تا ۱۶ از سر گذرانده اند، مطالعه شهرهای اسلامی در دوره های دوم و سوم یعنی در فاصله قرون ۹ تا ۱۳ میلادی اهمیت زیادی دارد. در این دوران بارزترین ویژگی که هویت جداگانه ایی به شهرهای اسلامی نسبت به شهرهای اروپایی بخشید، مفهوم و استفاده از فضاهای عمومی، محلی و مالکیت ها در شهرهای اسلامی است. شهرهای ایرانی در دوره های اولیه ورود اسلام به این قلمرو به همان شکل اولیه (کهن دژ، شارستان و ربض) به حیات خود ادامه می دادند تا اینکه اسلام بتدریج ویژگیهای خود را بر این شهرها دیکته کرد، این تمدن و فرهنگ به دو روش « تولید عناصر جدید در شهر» و « تکامل و تغییر عناصر قدیمی»، شهرهای ایرانی را دستخوش تحول کرده و به نوعی آن ها را تبدیل به شهرهای ایرانی- اسلامی کرد. این تغییر در پنج مرحله شهرنشینی تحت عنوان پنج سبک خراسان، رازی، آذری، اصفهان و تهران از سال ۶۰۰ تا ۱۹۰۰ میلادی صورت پذیرفت. در این مقاله فرایند تحول شهر ایرانی- اسلامی قبل از ورود مدرنیسم در دو مرحله که یکی به عنوان مرحله گذار (۶۰۰ تا ۱۵۰۰ م) و دیگری مرحله حیات دوباره (۱۵۰۰ تا ۱۹۲۰) نامیده می شد، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. اما از سال ۱۹۲۰ به بعد با ورود دیدگاه مدرنیسم به عرصه برنامه ریزی و طراحی شهری شهرهای ایرانی- اسلامی این شهرها دستخوش تحولات زیادی شدند که از جمله آن می توان به تخریب ساختار محله های شهری، تغییر هویت میدان ها و تغییر فرم فضایی بازار اشاره کرد. طرح ها و الگوهای مدرنیستی که این تغییرات را در شهرهای ایرانی- اسلامی بوجود آورده بودند شبیه به طرح ها و الگوهای پست مدرنیستی هستند، اما برنامه ریزان پست مدرن با تکیه بر نظر خواهی و مشارکت مردم در راه حل ها سعی در انعطاف پذیرتر کردن طرح ها دارند. این ویژگی در شهرهای اسلامی می تواند نوعی برگشت به الگوهای سنتی شهر اسلامی را تقویت کند. در مجموع نتایج متعددی از این پژوهش بدست آمد که از جمله آن ها می توان به این دست آوردها اشاره کرد که؛ شهرهای اسلامی در ارتباط و در تمایز با شهرهای اروپایی به هویت جداگانه ای رسیده- اند که البته این روش نمی تواند لازمه هویت یابی هر نوع شهری باشد و همچنین این نتیجه مهم که فضاهای شهرهای ایرانی- اسلامی تحت تأثیر مستقیم وقایع تاریخی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی این سرزمین تکامل یافته اند و

واژگان کلیدی: شهر اسلامی، شهر ایرانی- اسلامی، فضای شهری، مدرنیسم، پست مدرنیسم.

Evolution of Traditional Urban Spaces in the Iranian - Islamic Cities: From Pre- Modernism to Post-Modernism

Sadredin Motevalli

Assistance Professor, Department of Geography, Islamic Azad University, Nour Branch

Ali Seikh Azami

Ph.D. Student in Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Malayer

Abstract:

Islam is a civilization, culture and the message of correction along with knowledge and Islamic cities are the most obvious manifestation of it. Through the four evolutionary periods (the decline of the Roman Empire, early middle age, high urbanization, and late Middle Age) which have been covered by the European cities between the 3 to 16 centuries, the study of Islamic cities of the second and third periods, ie between the 9th and 13th centuries AD is extremely important. During this period, the most striking feature which gave a separate identity to Islamic cities as compared with the European cities is the concept of using the public, local spaces and ownership in Islamic cities. Iranian cities during the early period of arrival of Islam into this territory continued their life in the same primary form (old castle, Sharestan and Rabaz), until Islam gradually began to dictate its features to these cities. These civilization and culture changed Iranian cities in two ways of “production of new elements in the city” and “evolution and change of the old elements and in a sense, they changed them into Iranian -Islamic cities.. This change took place in five stages of urbanism under the five styles of Khorasan, Razi, Azary, Isfahan and Tehran from 600 to 1900 AD. . In this Article, the process of transformation of Iranian - Islamic cities before the arrival of modernism was analyzed in the two stages of the transition stage (600 to 1500 AD) and the other in the relief stage (1500 to 1920). But since 1920 onwards with the arrival of Modernism view into the field of planning and urban design, the Iranian - Islamic cities experienced many changes, including the destruction of the urban districts, change in the identities of squares, and the market space form. Modernist designs and patterns which had created these change in Iranian - Islamic cities are similar to the postmodernism models, but postmodern planners relying on feedback and public views in respect of solutions, are trying to make the designs more flexible. This feature the Islamic cities can reinforce a kind of return to the traditional models of Islamic cities. In total , various results were obtained in this study and some of them can be mentioned as follows : Islamic cities in the relationship and in distinction with the European cities have reached to a separate identity, and of course this method can not be a necessity for the identity finding of every type of cities and also the other important result is that the spaces of Iranian -Islamic cities , have had evolution under the direct influence of historical, political, economic and social incidents of this land.

Keywords: Islamic City, Iranian -Islamic City, Urban Space, Modernism, Postmodernism.